Vsebina

3 *Grmade trpljenja mladih src, ki so jih iz popolnega občutka varnosti surovo izruvali v obup zavrženosti in samoobtoževanja, budijo zmedeno spoštovanje. Naj se mi zdi še tako neverjetno, nemogoče, preprosto neresnično, je zver tu. Tu je strah, so ugrizi zveri, smrti in pohabljenja. Je neverjetno, zdi se nemogoče, ker gre za povzročitelje (povečini): najbližje domače in za žrtve: nebogljene otroke.*

13 *V tem prispevku želim na kratko predstaviti preventivni program proti zlorabi otrok, ki ga že nekaj let izvajamo pri nas, nekaj informacij v zvezi s problematiko zlorabe in lastno izkušnjo s preventivnim delom na področju zlorabe otrok.*

21 *Kot terapevtki se mi zdi, da je eden mojih darov ta, da sem lahko z ljudmi, da se jim lahko pridružim v tem, kar so, in skupaj z njimi hodim. Ni mi jih treba spreminjati, ni mi jih treba določati, da bi se lahko odprla temu, kar so. Imam dar, da vidim dobro v ljudeh.*

33 *Metoda razgovora, diskusije je ena od učnih metod, ki postavlja v središče preoblikovanje obstoječega znanja učenca, izhaja iz njegovega znanja in izkušenj in ga vodi k višjim ciljem: tako kognitivnim kot konativnim. Cilji metode diskusije obsegajo vsebinske in formalne cilje, ki se v procesu diskutiranja prepletajo in dopolnjujejo.*

46 *Vsekakor je manjše povpraševanje po omamnih snoveh mogoče doseči le, če otroci in mladi odraščajo v takih razmerah, da lahko izpolnjujejo svoje razvojne potrebe dejavno in ustvarjalno in razvijajo trdne točke svoje osebnosti, oblikujejo in gojijo individualnost po zanje neškodljivih poteh. Če namreč mladim omogočimo in privzgojimo pozitivne navade in zabavo, jih bodo težko pritegnile neustrezne in hrupne.*

Uvodnik

1 Silvo Šinkovec: **Inšpektor pride na šolo**

V žarišču: Bolečina spolne zlorabe

3 Marjan Žveglič: **Srečanje s spolno zlorabljenim**
5 Karmen Pečarič Podobnik: **Razbito ogledalo**
8 Dejan Hozjan: **Zdravljenje storilcev**
10 Julija Pelc: **Kaj lahko stori šola ob zlorabi?**
13 Marjeta Šarić: **Preventiva zlorabe otrok**
15 Angelca Žerovnik: **Zakaj spolna vzgoja?**
17 Marija Sraka: **Pogovori o spolnosti**
19 Marjeta Požru Krstić: **Primer učne ure**

Naš pogovor

21 Helena Jeriček, Urban Kordeš: **dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič: Nebo do tal**

Biti vzgojitelj

25 Danica Jordan: **Odnos ravnatelj – učitelj**
27 Barbara Rotovnik: **Namesto dosmrtne oskrbe smrt**

Biblična stran

29 Jožef Smej: **Blagor usmiljenim, blagor čistim v srcu**

Razredništvo

30 Irena Može: **Didaktična komunikacija na razredni stopnji osnovne šole**
33 Jana Kalin: **Diskusija**
35 Vlasta Grabeljšek: **Pismo staršem**

Starši

36 Miroslav Gomboc: **Obrazi popustljive vzgoje**
37 Rudi Mohorič: **Šola za starše: praznovanje**
39 Zvonka Geršovnik: **Otrok in prijateljstvo**

Vzgojna področja

40 Milček Komelj: **Maleševi otroški upi in strahovi**
41 Tanja Dominko: **Ali šola vzgaja?**
42 Jasna Lesar: **Šolstvo v očeh učitelja in starša**

Izkušnje

44 Marija Horvat: **Branje za življenje**
46 Tone Kladnik: **Izvir-no**
49 Marta Premrl: **Ne moreš zaspati, mali Medo?**

44 **Prebrali smo**

52 **Iz življenja DKPS**

53 **Napovedni koledar**

54 **Summary**

54 **Avtorji**

55 **Letno kazalo**

Srečanje s spolno zlorabljenim

Marjan Žveglič

Pisati nameravam o prepoznavanju spolno zlorabljenih mladostnikov, o prvem stiku z njimi in o vnovični graditvi mostu zaupanja do njih. Težka naloga. Misli se osredinjajo na žrtve in naloga terja spoštovanje. Ko mi med iskanjem pravih misli vznikajo iz spomina posamezni (številni) telefonski razgovori z žrtvami, čutim potrebo, da bi nadaljevanje pisal kleče. Grmade trpljenja mladih src, ki so jih iz popolnega občutka varnosti surovo izruvali v obup zavrženosti in samoobtoževanja, budijo zmedeno spoštovanje.

Naj se mi zdi še tako neverjetno, nemogoče, preprosto neresnično, je zver tu. Tu je strah, so ugrizi zveri, smrti in pohabljenja. Je neverjetno, zdi se nemogoče, ker gre za povzročitelje (povečini): najbližje domače in za žrtve: nebogljene otroke. "Presenetljivo je troje: razširjenost pojava, veliko število zlorabljenih dečkov in to, da so storilci po večini sorodniki ali najbližji družinski prijatelji." (Markham, 1999: 82)

Za boljše razumevanje

Za sposobnost prepoznavanja oseb, ki so bile ranjene s spolno zlorabo, se mi zdi nujno potrebno vživeti se v grozodejstvo tega dejanja. Šele potem bomo lahko razmislili o znakih, prepoznavanju in navezovanju stika. Toda kako naj razumem posledice tega dejanja, ko ga nisem doživel? Kako naj žrtev razumem z empatijo? Ko sem o tem premišljeval, se mi je utrnila misel, da so varnost, sprejetost in prijaznost otroku v prvih letih življenja tako temeljni, kakor je temeljna naravna zakonitost, da je voda najtežja pri 4° C. Ta naravna zakonitost preprečuje smrt vsega živega v vodi, varnost otroka preprečuje njegovo notranjo smrt.

"Slepo avtistično deklico so v skupnost Barka sprejeli pri sedmih letih. Bila je popolnoma izgubljena – brez vsake strukture, povsem razdrobljena, čutila se je popolnoma ogroženo. Izgledala je čisto nora: Ponoči je tulila in jedla svoja oblačila." (Vanier, 2002: 77) Takšne so posledice, ki prizadenejo zapuščenega otroka. Pa sodim, da nobena smrt ali odhod ni tako težka zapustitev, kakor spolna zloraba, ki ni le trenutno spoznanje bolečega dejstva izgube, ampak ponavadi večkrat ponavljajoče se in dalj časa (pol ure ali več?) trajajoče mučenje, ki ga samo še poglablja otrokov pogled v tuje spačen obraz in pohotno zmedene oči mučitelja.

Razen tega "v nasilnih družinah ponavadi obstaja trikotnik: Krivec, žrtev in nekdo, ki to zanika." (West, 2000: 114). Nekdo, ki noče videti, da mu ni treba verjeti, da mu ni treba ukrepati. Zlorabljeni otrok je žrtev še drugič.

Ko je otrok naenkrat vidno raztresen in se ne more koncentrirati, ne bi smeli odnehati prej, dokler ne odkrijemo vzroka.

Opozorilna znamenja

Posledice spolne zlorabe pri otroku se utegnejo izraziti na mnogotere načine. O tem v prvi vrsti odloča starost žrtve (mlajši ko je otrok, hujše so posledice), ponavljanje zlorabe, otrokova osebnostna struktura, pretekle izkušnje, morebitno zavetje pri zaupni osebi in še kaj.

Fotografija je le ilustracija. Foto: Katarina Brešan

Prvo opozorilno znamenje je vsaka nenadna sprememba v otroškem vedenju, ki ji ne vemo vzroka.

Ko je otrok naenkrat vidno raztresen in se ne more koncentrirati, ne bi smeli odnehati prej, dokler ne odkrijemo vzroka. Nezbranosti se pridruži čustvena neuravnovešenost. Otrok otopel čemi v kotu, potem se nenadoma vključi v družbo vrstnikov in naenkrat brez razloga podivja: udari, ugrizne, porine. Takšno obnašanje je skoraj samoumevno. Ranjen otrok le s težavo odrine misel na grozo, ki jo je doživljal ali jo še doživlja. Občasno ga potegne med vrstnike, saj se še spomni, kako lepo mu je bilo med njimi. Za trenutek pozabi. A se hitro spet spomni. Čuti, da ne sodi več v to družbo. Sebe ima za umazanega in krivega. Jezen je, da se mu je to zgodilo in znese se na najbližjega. Na videz brez razloga. Potem ga obravnavajo, obsojajo, kregajo – znova je žrtev.

To je pot: Ljubeče razpoložljiva, skrajno obzirna prisotnost.

Ker je najhujša posledica zlorabe izguba zaupanja in iz zaupanja izvirajočega občutka varnosti, otrok ne tvega več bližine, ne verjame besedam (storilčeve besede so bile tako sladke, dejanja pa ubijajoča), nezaupljiv je do vseh, ki izražajo (zlasti) ljubeča čustva. *Življenje, kakršno živi, ni vredno življenja. Saj je vsebina mrtva. Edino smiselno se zdi, da umre še lupina. Mnogokrat žrtve resno razmišljajo o samomoru in prav je, da jih jemljemo resno.*

Če se otrok vpadljivo brani bližine kakega člana v družini, če npr. ne mara z babico spat ali noče s stricem na sprehod, stric ga ima pa tako neznansko rad, so to opozorilni znaki.

Zlorabljeni otrok se je na grozovit način seznanjal s spolnostjo. Zato se mu v misel vsiljuje golota, pa razkriva sebe ali skuša razkriti vrstnika. To razodeva tudi na igračah. Ali pa se mu utrinjajo nenavadne s spolnostjo povezane misli, ki jih nekontrolirano izreče. *Beži pred spomini, pa ne more ubežati. Zato včasih beži tudi od kraja zlorabe: doma.* Ali pa se na lepem noče preobleči pred bližnjimi, ki ga doslej niso motili. Pogosto otrok moči posteljo ali ima celo okužena ali poškodovana spolovila.

Seveda bi bilo napak, če bi opazili posamezni znak in na njegovi osnovi koga obtoževali. V otroškem razvoju prihaja občasno do vseh naštetih znakov, pa nimajo prav nobene zveze s spolno zlorabo. Celo močenje postelje ne. Spomnim se deklice, ki je začela močiti posteljo, ko so ji zaradi zob odvzeli bombone. Kljub temu je vsak posamezni znak poziv k budnosti. Pozorno opazovanje bo hitro ponudilo trdnejša dognanja, ki bodo po potrebi omogočala tudi ukrepanje. Predvsem nudenje zavetja nedolžni žrtvi.

Razkritje

Vedno znova si, zlasti nepoznavalci, zastavljajo vprašanje: Zakaj vendar ne pove? Zakaj ne razkrije, kaj se mu dogaja, da bi mu lahko pomagali? Razmislek o naravi dogajanja, vlogah storilca in žrtve pa tudi ostalih družinskih članov pokaže, da ne more drugače. Otrok preživi, če starši skrbijo zanj. Otrok lepo živi, če starši dobro skrbijo zanj, če je sprejet od vseh članov v družini. Izkušnje, ki si jih je nabral in si jih še nabira, ga utrjujejo v prepričanju, da se k njim lahko vedno zateče. Zaupa jim, tam je varen. *Potem pa naenkrat… Tisti, ki mu je brezmejno zaupal, počne z njim nekaj strašnega, grdega, česar noče. Prosi: 'ne!' Joče. Storilec pa se ne ustavi. Kakor podivjana zver nadaljuje svojo raboto. To je čas umiranja.* Čudoviti svet, v katerem je tako lepo živel, se je podrl. Eno samo drgetanje v otrpli grozi. Zgodilo se je. Kako se je moglo? Komu še lahko zaupa? Nikomur! Kako le, če ga je izdal tisti, ki mu je tako brezmejno zaupal? Kako naj ve, da niso vsi zmožni vsega? In občutek krivde! In občutek umazanosti! Zaradi tega občutka se otroci – žrtve spolnega nasilja večkrat poškodujejo, porežejo. Dnevi minevajo, črni dnevi. Otrok ne more razumeti, kako lahko drugi živijo, kot da se ni nič zgodilo. Sploh nič ne opazijo. On pa je v sebi umrl. *In spomin na grožnje storilca: "Molči, saj ti ne bo nihče verjel," ga samo še utrjujejo v molku.*

Če je le prehudo – in še to redkokdaj – zbere pogum in spregovori. Nerodno, obotavljivo. Ne najde pravih besed. Zatika se mu. Zaupniku pa se mudi: "No, kaj je?" Res je težko izreči te strahote. Potem vendarle nekako pove. Kakšen je odziv?

Ne upam zapisati 'praviloma', vsekakor pa 'največkrat', mu preprosto ne verjamejo.

180. člen (posilstvo)
(1) Kdor prisili osebo drugega ali istega spola k spolnemu občevanju tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let. … (Kazenski zakonik, Ur. l. 63/94; 70/94; 23/99)

"Mólči, jaz se že ne bom s sosedi kregala zaradi tebe," je rekla mati 12-letni hčerki, ki jo je spolno zlorabil sosed. Se zločin med tem ponavlja? Kako se počuti žrtev? Včasih se vključi obrambni mehanizem, ki umazane spomine porine v podzavest. Včasih se ubogi otrok prebije skozi najhujše sam, praviloma molči. Prav zadnje dni smo v časopisu brali, kako je dekle očimu šele v navalu jeze med prepirom vrglo v obraz spolno zlorabo. V stanju čustvene ugrabitve. Sicer bi še vedno molčala. Prav v tem je težava, da morajo zlorabljeni otroci odrivati čustva, če naj preživijo. Za izpoved, posebej za izpoved o spolni zlorabi, je nujno potrebno čustvo zaupanja in sprejetosti. *To je pot: Ljubeče razpoložljiva, skrajno obzirna prisotnost.* Obzirnosti velja še posebna skrb. Da bi z neprevidno zastavljeno besedo ne budili strahov, ne navajali na pomislek, da smo tudi mi 'eden od njih'. Ker imajo zlorabljeni otroci slabo samopodobo, je v razgovoru na mestu vsaka v realnosti utemeljena in iskrena pohvala, ki prihaja iz srca. Žrtvam je treba večkrat ponavljati, da bomo s svoje strani storili vse, da se ne bo ponovilo. Zagotavljati jim je treba, da se ne bi smelo zgoditi. Zatrjevati, da niso nič krivi. Vedno znova: nič nisi kriv(a), zato nisi umazan(a). Če bo ljubeča in nevsiljiva prisotnost trajala dovolj dolgo, se bo postopoma od komaj zaznavnih vezi zgradil trden most zaupanja, po katerem bo žrtev stopila na pot rešitve: razbremenitve preteklosti in vizije prihodnosti. Potrebna je potrpežljivost. Že telesne rane se celijo počasi. Duševne še toliko bolj.

Literatura

Markham, U. (1999): *Travme iz otroštva*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.

West, C. (2000): *Prva oseba množine*. Založba Tuma, Ljubljana.

Vanier J. (2002): *Vsak človek je sveta zgodba*. Mohorjeva družba, Celje.

Razbito ogledalo

✍ Karmen Pečarič Podobnik

Kako se izogniti čudni človeški slabosti, ki naslaja le svojo radovednost in sili ljudi, da se bližajo nesrečnim dogodkom in ob njih izbruhnejo v zgražanju in ogorčenju, a hkrati ne storijo ničesar, razen da se zavijejo v plašč samozadostnosti in zadovoljstva s samim seboj, da jim je takšna izkušnja prihranjena. Zato sem se izognila pisanju o podrobnostih spolne zlorabe (čeprav jih je treba poznati) in dodala izpovedi dveh žrtev. Velik del doživljanja in posledic spolne zlorabe je zavit v molk, namerno (zaščita storilca) ali nehote (zaradi nezrelosti žrtev).

Več vidikov spolne zlorabe

Ločujemo **zlorabo** – enkratno dejanje ali več različnih dejanj zlorabe tudi različnih, običajno manj znanih in neznanih storilcev ter **zlorabljanje** – dlje časa trajajočo in ponavljajočo se obliko zlorabe največkrat istega storilca, pogosto člana ožje družine, prijateljskega kroga oziroma pomembne bližnje osebe žrtve.

Ob spolni zlorabi srečujemo različne oblike fizičnega in psihičnega nasilja; žrtve so lahko zelo majhni otroci ali deklice na pragu ženskosti, lahko so tudi dečki… Sam pojem zlorabe vključuje predpostavko o nevednosti in zapeljanosti žrtve, ki zaradi svoje mladosti, lahko pa tudi socialne neizkušenosti ali duševne manjrazvitosti ne more enakovredno sodelovati pri odločitvah o spolnih dejanjih. Zelo pogosta je pripomba in obramba storilcev, da se žrtev ni branila. Običajno storilec uporabi izredno podle strategije, prilagojene zrelosti žrtve, da jo prepriča v dejanja, ki pa zahtevajo duševno in telesno odraslega človeka.

181. člen (spolno nasilje)
(1) Kdor opravi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje, ki ni obseženo v prejšnjem členu, se kaznuje z zaporom od 6 mesecev do 10 let. …
(Kazenski zakonik, Ur. l. 63/94; 70/94; 23/99)

Spolno zlorabo in njene posledice lahko pogledamo iz štirih zornih kotov. Vsak vidik potrebuje poseben pristop, ki mora upoštevati velike razlike v povzročanju, dojemanju, doživljanju, v posledicah zlorabe in v možnostih rešitve. Rešitev ne more biti, na primer, samo v zdravljenju žrtve ali obsojanju storilca, ampak jo je treba iskati v stičišču vseh štirih strani. Edino tako se lahko začne resničen proces reševanja tako zapletenega in večplastnega pojava.

1. **Žrtev**, ki potrebuje tolažbo in spodbudo, sočutje ob doživljanju, razbremenitev simptomov, predvsem pa okrepitev zdravih delov osebnosti. K. Gibran v zgodbi Zlomljena krila pravi: "Žensko srce je kot travnik, spremenjen v bojno polje – ko so drevesa izruvana, trava požgana, skale rdeče od krvi, ko je zemlja posejana s kostmi in lobanjami, je mirno in molči, kot da se ni nič zgodilo, kajti pomlad in jesen prideta vsaka ob svojem času in ponovno opravljata svoje delo."
2. **Storilec**, ki povzroča najhujše možne posledice spolne zlorabe, ki so primerljive s telesno pohabljenostjo; v ospredju je dejstvo, da dejanja spolne zlorabe povzročajo zakrnitev, deformacijo oziroma nepopravljivo škodo duševnosti žrtve (čustev, samopodobe, samospoštovanja…).
3. Delo **pomočnikov** oz. ljudi, ki se ukvarjajo z žrtvami spolnih zlorab (socialni delavci, terapevti, preiskovalci…), je izredno kočljivo; razkrivanje spolne zlorabe ali zlorabljanja ima lahko za žrtev skoraj tako močne učinke kot zloraba sama, zato je potreben spoštljiv in sočuten odnos do žrtve in hkrati nobenega pretiravanja v usmiljenju, zgražanju, ogorčenju, vsiljevanju lastnih misli ali rešitev… Izrazito negativen in škodljiv je pristop, ki izraža dvom v izpoved žrtve, ki podcenjuje njeno doživljanje in namiguje na njeno lastno odgovornost.
4. **Širše družbeno okolje**, ki dopušča v imenu svobode zelo široko dostopnost spolnosti (TV, revije, videokasete, internet, mobilni telefon) in ob tem ohlapne vrednostne norme ter prikrite spodbude moške prevlade, moči in pravice, **kar spodbuja spolne zlorabe.**

Zlorabljeni mladostnik ali mladostnica vzpostavlja bolj ali manj motene medosebne odnose, ki izvirajo iz običajno pretiranega podcenjevanja samega sebe.

Večkrat se zgodi, da je vidik storilca in žrtve ravno zamenjan. Žrtev mora dokazovati, kako hudo je bilo dejanje, storilec pa dokazuje, da ni bilo nič posebnega. Ob tem pa sistem, npr. nemški (K. Frei, 1996) deluje takole: Za malo manj kot 16 tisoč prijav spolnega zlorabljanja otrok v letu 1980, je bilo obsojenih le 1500 storilcev, od teh polovica pogojno, dobra petina denarno…!!

Kakšne so lahko posledice?

Posledice spolnih zlorab so različne, kot so različne vrste in intenzivnosti zlorab ter žrtve. Spolna zloraba pušča v žrtvi razdejanje, številne negativne občutke – od neprijetnih do grozljivih – in bolj ali manj oviran normalen osebnostni razvoj. Tudi trajanje in zdravljenje posledic spolne zlorabe nima pozitivnega zaključka. Posledice so vseživljenjske in zdravljenje nikoli končano.